

DOI 10.17234/SocEkol.34.1.3
UDK 341.231.14:628.1

Pregledni rad
Prilmljeno: 27.09.2024.
Prihvaćeno: 19.03.2025.

OD PRAVA DO ZAKONA – IMPLEMENTACIJA PRAVA NA VODU KAO OSNOVNOG LJUDSKOG PRAVA KROZ VODNO ZAKONODAVSTVO

Sofija Iveković, Damir Andabaka i Ksenija Vitale

Sofija Iveković
Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet,
Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Rockefellerova 4, 10 000 Zagreb
e-mail: sofija.ivekovic@snz.hr

Damir Andabaka
Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet,
Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Rockefellerova 4, 10 000 Zagreb
e-mail: damir.andabaka@snz.hr

Ksenija Vitale¹
Sveučilište u Zagrebu, Medicinski fakultet,
Škola narodnog zdravlja „Andrija Štampar“, Rockefellerova 4, 10 000 Zagreb
e-mail: ksenija.vitale@snz.hr

Sažetak

Voda je jedinstveni prirodni resurs važan za ljudsko preživljavanje i ekonomske aktivnosti zbog čega ju je potrebno zaštititi i implementirati učinkovito zakonodavstvo. Direktivom 2020/2184 nastoji se zaštititi ljudsko zdravlje od štetnih učinaka zagađenja vode namijenjene za ljudsku potrošnju osiguravanjem njezine zdravstvene ispravnosti i čistoće te poboljšati pristup vodi namijenjenoj za ljudsku potrošnju. Stoga je u ovom radu razmotrena zaštita ljudskog prava na vodu za ljudsku potrošnju na međunarodnoj i nacionalnoj razini te potencijalna konstitucionalizacija istoga u RH. Također je dan pregled promjena koje je Hrvatska morala usvojiti u nacionalno zakonodavstvo usvajanjem Direktive 2020/2184. Konstitucionalizacija ljudskog prava na vodu za ljudsku potrošnju osigurava njenu pravnu zaštitu, promiče pravednost, štiti javno zdravlje, podupire održivost okoliša, usklađuje nacionalne s međunarodnim normama i potiče ekonomsku stabilnost. Implementacija Direktive 2020/2184 u nacionalno zakonodavstvo nije samo zakonska obveza za države članice EU, već i važan korak prema unapređenju javnog zdravlja, zaštiti okoliša, transparentnosti i održivom upravljanju vodnim resursima.

Cljučne riječi: dostupnost vode za ljudsku potrošnju, javno zdravlje, konstitucionalizacija, voda kao ljudsko pravo, zdravstveno ispravna voda

1. UVOD

Voda je jedan od najvažnijih i nezamjenjivih prirodnih resursa za održavanje poznatog života na Zemlji. Pristup čistoj i sigurnoj pitkoj vodi presudan je za osiguravanje osnovnog

¹ Korespondirajuća autorica.

zdravstvenog standarda za sve ljude na Zemlji. Međutim, uslijed rasta populacije, prekomjerne industrijalizacije, konvencionalne poljoprivrede i klimatskih promjena, nestašice i onečišćenja pitke vode sve su veći problem diljem svijeta. Budući da je voda strateški resurs svake zemlje koji je potrebno zaštititi, važno je uspostaviti i implementirati učinkovito zakonodavstvo kako bi se osigurala kvaliteta i dostupnost pitke vode i njenih resursa (Kilić, 2020; Benöhr, 2022). Potaknuta prvom uspješno provedenom europskom građanskom inicijativom o pravu na vodu „Right2Water“, čiji je osnovni cilj bio poboljšati dostupnost sigurne i kvalitetne pitke vode svim građanima Europske unije, Europska komisija odlučila je evaluirati primjerenost i učinkovitost Direktive 98/83/EZ o kvaliteti vode za ljudsku potrošnju. Naime, navedena inicijativa ukazala je na problem neadekvatnog pristupa vodi za ljudsku potrošnju za dio stanovništva Europske unije, s naglaskom na marginalizirane skupine, što čini velik rizik za njihovo zdravlje. Temeljem evaluacije, Komisija je zaključila kako je potrebno dopuniti popis parametara sukladnosti, unaprijediti pristup temeljen na procjeni rizika, poboljšati sustav izvještavanja potrošača o kvaliteti vode za ljudsku potrošnju te osigurati pristup vodi namijenjenoj za ljudsku potrošnju za sve stanovništvo. Ovakav pristup ujedno je u skladu sa šestim ciljem u okviru održivog razvoja Programa UN-a za održivi razvoj do 2030. Europski parlament je krajem 2020. godine odobrio reviziju Direktive Vijeća 98/83/EZ te je Direktiva 2020/2184 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2020. o kvaliteti vode namijenjene za ljudsku potrošnju stupila na snagu početkom 2021. godine. Glavni ciljevi su zaštititi ljudsko zdravlje od štetnih učinaka zagađenja vode namijenjene za ljudsku potrošnju osiguravanjem njezine zdravstvene ispravnosti i čistoće te poboljšati pristup vodi namijenjenoj za ljudsku potrošnju. Implementacija Direktive 2020/2184 u nacionalno zakonodavstvo Republike Hrvatske završena je 2023. godine prihvatanjem Zakona o vodi za ljudsku potrošnju (NN 30/23) i Zakona o vodama (NN 66/19, 84/21, 47/23).

Cilj ovog rada je prikazati važnost zaštite ljudskog prava na vodu te mjesta za buduća poboljšanja zakonodavstva i pravnog statusa vode za ljudsku potrošnju radi njene zaštite, zaštite zdravlja populacije i očuvanja okoliša. Također se nastoje prikazati i komentirati promjene koje je Direktiva 2020/2184 uvela u nacionalno zakonodavstvo Republike Hrvatske u kontekstu zaštite zdravlja populacije i okoliša.

2. METODOLOGIJA

Istraživačko pitanje: zašto je važno zaštititi ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju putem zakonodavstva i kako zakonodavni okvir u Republici Hrvatskoj štiti vode i ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju?

Izvori za istraživanje su sva aktualna legislativa Europske unije, Direktiva (EU) 2020/2184 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2020. o kvaliteti vode namijenjene za ljudsku potrošnju (preinaka) te dokumenti hrvatskog zakonodavstva uključujući Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, Zakon o vodama, Uredbu o standardu kakvoće voda, Pravilnik o parametrima sukladnosti, metodama analiza i monitorinzima vode namijenjene za ljudsku potrošnju, Zakon o vodnim uslugama i Ustav Republike Hrvat-

ske. Kao izvor su također korištene službene mrežne stranice Europske Unije i Svjetske zdravstvene organizacije (engl. *World Health Organization* – WHO).

Pregled relevantne literature o ljudskom pravu na vodu, vodi za ljudsku potrošnju i vodnim resursima proveden je koristeći baze podataka Hrčak, Scopus, PubMed, WoS Core Collection i Current Contents. Pregled literature proveden je u razdoblju između veljače i lipnja 2024. godine. Prilikom pretrage korištene su ključne riječi: *right to water, drinking water, climate change and water, water governance, water scarcity, water security, water resources, constitutionalization, Legionellosis, lead in drinking water*. Odabrani su radovi koji su objavljeni između 2013. i 2024. godine.

3. KLIMATSKE PROMJENE I VODNI RESURSI

Poznata je činjenica kako je voda najrasprostranjenija tekućina na Zemlji koja prekriva 71% njezine površine. Međutim, od toga je 96,65% morska voda, dok je 3,33% zarobljeno u obliku leda i teško dostupno ili nedostupno, što znači da pitke vode pogodne za ljudsku potrošnju ima oko 0,02% od ukupne količine vode na Zemlji. Stoga je jasno koliki problem za sve oblike života predstavlja onečišćenje voda, kao i klimatske promjene koje uzrokuju sve učestalije vremenske ekstreme, uključujući toplinske valove, dugotrajne suše te sve češće i intenzivnije oborine koje utječu na kvalitetu vode za ljudsku potrošnju mijenjajući njen kemijski sastav i mikrobiološku ispravnost (Ujević Bošnjak i sur., 2019; Altaras Penda, 2021). Klimatske promjene uzrokuju nestašice vode diljem svijeta pa tako i na području Europe. Iako je Europa vodom bogato područje s brojnim jezerima, rijekama i podzemnim vodama, sve više ljudi u Europi suočava se s problemom nestašice vode i problemima u opskrbi vodom. Glavni razlozi ovih sve izraženijih problema su rastući rizik od suša zbog klimatskih promjena, ali i onečišćenje kao posljedica ljudske djelatnosti te prekomjerno iskorištavanje vodnih resursa. Pri tome su najviše ugrožene rijeke i podzemne vode od kojih potječe 80% vode za ljudsku potrošnju u Europi. Sve veći pritisak na vodne resurse dovodi do smanjenja količine i pogoršanja kvalitete izvora slatke vode (EEA, 2018). Na području Europe, 10,5% stanovništva, odnosno 51,9 milijuna ljudi, suočava se s nestašicom vode, a procjenjuje se da će ove brojke rasti ako se ne ublaže učinci klimatskih promjena na vodne resurse. Neravnomjerna raspodjela dostupne vode i društveno-ekonomskih djelatnosti razlog su razlike u problemima u opskrbi vodom u različitim regijama. Na području Europe najviše su pogođene države na jugu, tj. područje Mediterana. Najpogođenija područja su ona s intenzivnim navodnjavanjem, veliki gradovi te otoci, koji su popularna turistička središta pa sve veći priljev turista dovodi do veće potražnje i potrošnje vode (Bisselinki i dr., 2020). Sve prisutniji je ekstrem intenzivnih oborina koje dovode do izlivanja neobrađene otpadne vode kanalizacijskih sustava, čime se povećava broj patogenih mikroorganizama u vodi, a time i rizik od zaraze. Uslijed obilnih kiša, voda se kraće zadržava u jezerima i akumulacijama pa se smanjuje razgradnja otopljenih organskih tvari pomoću mikroorganizama. Na taj način velika količina organske tvari može dospjeti u vodu namijenjenu za ljudsku potrošnju. S druge strane, ekstremni toplinski valovi i dugotrajne suše dovode do spuštanja razina vode u vodonosnicima zbog sporijeg punje-

nja i povećanog crpljenja, a uslijed smanjenog prirodnog otjecanja povećava se koncentracija kontaminanata (lijekovi, pesticidi, kemikalije i dr.) u vodi. Klimatski ekstremi također mogu utjecati na oštećenje infrastrukture vodoopskrbe, čime se povećava rizik od izbijanja zaraza. U budućnosti se očekuje da će ovakvih vremenskih ekstrema kao posljedica klimatskih promjena biti sve više te će utjecati na pouzdanost sustava javne vodoopskrbe, a time i na rizik od zaraza (Ujević Bošnjak i sur., 2019). Poseban utjecaj na klimatske promjene i posljedice istih imaju gradovi. Život u gradovima doprinosi klimatskim promjenama s obzirom na vidljivu vezu između stupnja urbanizacije i emisija stakleničkih plinova. Intenzivna urbanizacija zajedno s ekonomskim rastom utječe na narušavanje okoliša, povećavanje emisija stakleničkih plinova i globalno zagrijavanje (Ančić i dr., 2024).

Klimatske promjene, osim na vodne resurse, djeluju i na energiju i hranu kao resurse. Naime, ovi resursi su međusobno duboko povezani te promjene u upravljanju jednim od njih utječu na dostupnost i održivost ostalih. To je osobito izraženo u regijama gdje su resursi oskudni, a potrebe za njima rastu uslijed posljedica klimatskih promjena. Porast globalnih temperatura, promjene u obrascima oborina i sve češći ekstremni vremenski uvjeti (poplave, suše), narušavaju stabilnost ovih resursa. Smanjena dostupnost vode zbog suša i povlačenja ledenjaka ugrožava navodnjavanje, čime se smanjuju prinosi hrane. Istovremeno, hidroelektrane i sustavi za hlađenje termoelektrana postaju manje učinkoviti, povećavajući potražnju za energijom. Porast razine mora uzrokuje prodiranje slane vode u izvore pitke vode, a desalinizacija zahtijeva veliku količinu energije, čime se dodatno doprinosi klimatskim promjenama. Također, klimatske promjene utječu na sukob između sektora vode, energije i hrane. Primjerice, u razdoblju nestašice, voda koja je namijenjena proizvodnji energije preusmjerava se na navodnjavanje kako bi se osigurala proizvodnja hrane, što povećava napetosti između ova dva sektora. Stoga je sve odluke o upravljanju jednim resursom potrebno razmatrati s obzirom na njihove posljedice na druga dva sektora (Swatuk i Cash, 2017).

Treba naglasiti kako je u okviru borbe protiv klimatskih promjena važno razumjeti s kojim se preprekama i izazovima susreću društvene zajednice u prilagodbi na posljedice klimatskih promjena. Porastom znanja i svijesti o uzrocima i posljedicama klimatskih promjena, društvo može postati relevantan sudionik u razvoju političkih okvira prilagodbi (Ančić i dr., 2024). To znači da je potrebno informirati društvo o utjecajima klimatskih promjena i važnosti prilagodbe na iste, a lokalno stanovništvo treba biti uključeno u planiranje i provođenje mjera prilagodbe. Treba poticati jačanje lokalnih kapaciteta poticanjem razvoja infrastrukture i tehnologija otpornijih na klimatske promjene, te poticati održivo ponašanje i suradnju stanovništva s institucijama kako bi se osigurala učinkovita provedba mjera prilagodbi.

4. ZAŠTITA VODE ZA LJUDSKU POTROŠNJU KROZ ZAKONODAVSTVO

Klimatske promjene na globalnoj razini utječu na kvalitetu i dostupnost vode za ljudsku potrošnju, a time i na zdravlje i opstanak svih živih bića. Zbog spoznaje o važnosti koje

zdravstveno ispravna voda ima na zdravlje, zaštita vode za ljudsku potrošnju danas je jedno od glavnih područja javnozdravstvenog djelovanja. Nadalje, međunarodne organizacije su uvidjele kako implementacija vodnog zakonodavstva temeljenog na pravima može imati ključnu ulogu u očuvanju zdravlja s obzirom na utjecaj koji dostupnost i kvaliteta vode za ljudsku potrošnju mogu imati na zdravlje populacije. Ova spoznaja dovodi do sve većeg pritiska da se na međunarodnoj i nacionalnim razinama ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju zaštititi kao zasebno pravo na temelju kojega će se uspostaviti učinkovitije vodno zakonodavstvo (Meier i sur., 2013). Ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju je posljednjih desetljeća prepoznato u brojnim međunarodnim dokumentima, uključujući razne ugovore, deklaracije, rezolucije, povelje, direktive, odluke, izjave i dr. Međutim, valja napomenuti kako voda kao temeljno ljudsko pravo nije sadržana ni u jednom međunarodno pravno-obvezujućem dokumentu. Nadalje, kada se govori o pravu na vodi, ono se ne definira kao opće pravo, već se svodi na pravo na pristup određenoj količini vode, nužnoj za osnovne životne i sanitarne potrebe (Sarvan, 2019; Altaras Penda, 2021). Ovdje se nameće pitanje je li dovoljno definirati pravo na vodu za ljudsku potrošnju bilo kakve kvalitete ili ju je nužno definirati i kao zdravstveno ispravnu vodu? Ako ne postoji obveza da se osigura zdravstveno ispravna voda za ljudsku potrošnju, države i isporučitelji vode, kako bi izbjegli dodatni financijski trošak, neće preuzeti odgovornost i nastojat će izbjeći obvezu ulaganja u infrastrukturu i obradu vode za ljudsku potrošnju koji bi je učinili zdravstveno ispravnom. Međutim, voda za ljudsku potrošnju koja nije zdravstveno ispravna predstavlja veliki javnozdravstveni rizik, posebno u siromašnijim zemljama. WHO (2023a) navodi kako je u 2022. godini 1,7 milijarda ljudi koristila mikrobiološki kontaminiranu tj. zdravstveno neispravnu vodu rizičnu za prijenos bolesti poput difterije, dijareje, kolere, tifusa i hepatitisa A. Stoga voda za ljudsku potrošnju mora biti definirana kao zdravstveno ispravna, a ulaganje u osiguranje zdravstveno ispravne vode za ljudsku potrošnju mora biti imperativ za sve države i prioritet vladinih programa financiranja kako bi se osigurao temelj za zdravlje stanovništva, a time i za razvoj društva u cjelini. U aktualnoj europskoj i hrvatskoj legislativi voda za ljudsku potrošnju definirana je kao „sva voda, bilo u izvornom stanju ili nakon obrade, koja je namijenjena za piće, kuhanje, pripremu hrane ili druge potrebe domaćinstva, neovisno o njezinu podrijetlu te o tome isporučuje li se iz vodoopskrbne mreže, iz cisterne ili se puni u boce, uključujući izvorsku vodu“ (članak 3., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/24; članak 2., stavak 1., Direktiva 2020/2184). Sve države članice EU obvezne su osigurati zdravstvenu ispravnost i čistoće vode za ljudsku potrošnju, što znači da voda mora biti slobodna od bilo kakvih mikroorganizama, parazita i tvari u brojevima i koncentracijama koji predstavljaju potencijalnu opasnost za zdravlje ljudi. Štoviše, u Hrvatskoj je zakonom zabranjeno opskrbiti stanovništvo vodom za ljudsku potrošnju koja je zdravstveno neispravna ili predstavlja potencijalnu opasnost za zdravlje (članak 6., stavak 6., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23). Ukoliko pravna osoba opskrbljuje stanovništvo takvom vodom, zakonom su propisane novčane kazne u iznosu od 6.630,00 do 13.270,00 eura (članak 7., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23).

Sve do 1970-ih godina, voda kao ljudsko pravo nije se uopće spominjala u relevantnim međunarodnim dokumentima, uključujući članak 25. Opće deklaracije o ljudskim pravima (engl. *Universal Declaration of Human Rights* – UDHR), članak 11. i 12. Međunarodnog pakta o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima (engl. *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* – ICESCR) te Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (engl. *International Covenant on Civil and Political Rights* – ICCPR). Tek se 1977. u Akcijskom planu Mar de Plata spominje ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju. Prema njemu, svi ljudi imaju pravo na pristup vodi za ljudsku potrošnju u količinama i kvaliteti jednakoj njihovim osnovnim potrebama. Tijekom 1990-ih godina se objavljuje sve više konvencija, programa te pravnih mjera vezanih za vodu i vodne resurse, a 2002. UN (engl. *United Nations* – UN) u Generalnom komentaru br. 15 na članke 11 i 12 ICESCR-a navodi kako je ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju neophodno za osiguravanje dostojnog životnog standarda (Ibrahim, 2022). Prema njemu, pravo na vodu je zapravo sredstvo za zaštitu javnog zdravlja, a uključuje obveze država članica da osiguraju pristup minimalnoj količini vode dovoljnoj za ljudsku potrošnju i prevenciju bolesti. Također ocrtava vladine odgovornosti u razvoju vodnih strategija i planova te utvrđuje odgovornost države za vodnu politiku koja bi trebala poštivati, štiti i osigurati ljudsko pravo na vodu (Meier i sur., 2013). Najbliže definiciji vode kao ljudskog prava je bila Opća skupština UN-a kada je 20. srpnja 2010. godine prihvatila Rezoluciju o ljudskom pravu na vodu i sanitaciju u kojoj „prepoznaje pravo na čistu i sigurnu pitku vodu i sanitarne uvjete kao ljudsko pravo koje je osnova za uživanje u svim drugim ljudskim pravima“. Također poziva sve države i organizacije da kroz međunarodnu suradnju i potporu, osiguraju čistu, sigurnu, dostupnu i pristupačnu vodu za sve ljude, s naglaskom na zemlje u razvoju (UN, 2010).

Dakle, ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju spominje se u brojnim međunarodnim dokumentima, ali oni nisu pravno-obvezujući te ih države nisu dužne prenijeti u nacionalno zakonodavstvo. Nadalje, svaki dokument ograničava ljudsko pravo na vodu na određenu količinu vode za ljudsku potrošnju, ali istovremeno niti jedan dokument ne definira koja količina vode je potrebna za dostojanstven život. Ako svi ljudi imaju pravo na vodu za osnovne životne i sanitarne potrebe (kako je ovo pravo većinom definirano), postavlja se pitanje kako odrediti o kojim se količinama vode za osnovne životne i sanitarne potrebe radi. Definira li se na jednak način količina za sve ljude unatoč različitoj dostupnosti i raspodjeli vode te različitoj prosječnoj potrošnji, koja primjerice po stanovniku u Europi iznosi 144 litara dnevno, u Hrvatskoj 200 litara dnevno, a u nekim zemljama Afrike manje od 20 litara dnevno (EEA, 2018; Fantini, 2019; Hrvatske vode, 2021)? Također nije definirano tko bi trebao osigurati održiv pristup vodi te tko bi ga trebao plaćati (država, lokalna samouprava, privatni sektor, neprofitne organizacije ili netko drugi). Sve je ovo neophodno odrediti kako bi se tako definirano pravo na vodu za ljudsku potrošnju uopće moglo primijeniti u praksi. S ekonomske perspektive postavlja se pitanje je li zaštita vode kao ljudskog prava zaista efektivna za zaštitu vode u kontekstu njene privatizacije i komodifikacije s obzirom na sve veću vrijednost tržišta vode. Štoviše, možda se upravo zbog toga u svim dokumentima oprezno pristupa defini-

ciji vode kao ljudskog prava te se naglašava da se ono odnosi samo na količine za osnovne životne i sanitarne potrebe, dok se voda koja se koristi za sve ostale potrebe tretira kao tržišna roba (Fantini, 2019; Altaras Penda, 2021.) Dok se s jedne strane pravo na vodu nastoji zaštititi raznim pravnim mehanizmima, s druge strane sve manja dostupnost pitke vode, a sve veća potreba za istom zbog rasta populacije i većih potreba u industriji i poljoprivredi, čini vodu iznimno vrijednom tržišnom robom. Ona postaje ne samo socijalno, već i politički, ekonomski i geopolitički važan strateški resurs (Altaras Penda, 2021). Uslijed sve većeg pritiska na vodne resurse zbog rasta populacije, sve više se vode rasprave mora li se voda gledati kao ljudsko pravo ili ekonomsko dobro. Države se suočavaju s problemom na koji način dopremiti dovoljnu količinu pitke vode rastućoj populaciji. Iako bi na prvi pogled privatizacija mogla osigurati kvalitetnu proizvodnju i distribuciju u državama gdje vlast nije u mogućnosti uspostaviti javnu vodoopskrbu, praksa pokazuje suprotno. Privatni dobavljači vodnih usluga biraju samo područja koja su za njih profitabilna, što dovodi do diskriminacije jer siromašnija i manje profitabilna područja ostaju bez vodoopskrbe. Nadalje, njihov primaran cilj je profit kroz distribuciju vode, što dovodi do rasta cijena vodoopskrbe, a često i pojave korupcije. Istovremeno privatni dobavljači zanemaruju održavanje i ulaganje u vodoopskrbnu infrastrukturu te zanemaruju održavanje vodnih resursa iz kojih crpe vodu.

Iako bi voda kao resurs i temeljno ljudsko pravo trebala biti besplatna i svima jednako dostupna, to ne znači nužno ukidanje vodnih naknada za pružanje vodnih usluga. Ukiđanje vodnih naknada može biti poželjno u nekim slučajevima, poput pomoći ugroženim društvenim skupinama, tijekom prirodnih nepogoda, ali i kao poticaj za primjenu ekoloških i održivih praksi koje pomažu u očuvanju vodnih resursa. Kućanstva u teškoj socijalno ekonomskoj situaciji mogu biti oslobođena naknada kako bi se osiguralo pravo na osnovnu količinu vode za ljudsku potrošnju. U Hrvatskoj isporučitelj vodnih usluga može ograničiti ili obustaviti isporuku vodnih usluga korisnicima zbog nepodmirenja računa za vodne usluge. Međutim, javni isporučitelj je istovremeno dužan omogućiti isporuku vode za ljudsku potrošnju od najmanje 50 litara po članu kućanstva dnevno, vodeći računa o socijalno ugroženim korisnicima (članak 41., Zakon o vodnim uslugama, NN 66/19). Poljoprivrednici ili industrije koje uvode inovativne tehnologije za štednju vode mogu privremeno biti oslobođeni naknada. Međutim, ovakva praksa povećava rizik zloupotrebe. Besplatna voda može potaknuti prekomjernu potrošnju, posebno u industriji i poljoprivredi, što ugrožava vodne resurse. Postoji opasnost da se voda koristi u komercijalne svrhe bez adekvatnog nadzora, dok ranjive grupe ostaju uskraćene. Također, bez vodnih naknada, održavanje infrastrukture za vodoopskrbu može postati financijski neodrživo. Kako bi se spriječila zloupotreba, potrebno je odrediti količinu vode koja se može dobiti bez naknade, odnosno osigurati besplatnu vodu za kućanstva, dok komercijalni korisnici i dalje plaćaju naknadu. Također treba odrediti sankcije i osigurati mehanizme kontrole za zloupotrebu i prekomjernu potrošnju vode.

Postojanjem nekog međunarodnog instrumenta u obliku internacionalne konvencije države bi bile obvezne usvojiti odluke iste i prenijeti ih u nacionalno zakonodavstvo. Međutim, treba naglasiti da priznavanje ljudskog prava na vodu ne može potaknuti

promjene na nacionalnoj razini ako države nemaju sredstva i mehanizme za implementaciju tog prava u praksi (Fantini, 2019; Altaras Penda, 2021). Naime, države se susreću s brojnim problemima prilikom implementacije ljudskog prava na vodu u nacionalno zakonodavstvo. Problemi često uključuju nedostatak političke volje, financijsku ograničenost, neadekvatnu infrastrukturu, manjak administrativnog i tehnološkog kapaciteta koji bi koordinirao i nadzirao implementaciju, a možda i nedostatak osnovnog razumijevanja što ljudsko pravo na nešto znači i što to donosi populaciji. Izrazito je važno uspostaviti učinkovito zakonodavstvo, kako na međunarodnoj, tako i na nacionalnoj razini. Ono mora biti jedan od glavnih instrumenata za osiguravanje prava na vodu i reguliranje aktivnosti privatnog sektora u skladu s njim. Kroz zaštitu vode za ljudsku potrošnju kao ljudskog prava, ona bi se izuzela s tržišta kao roba te bi bila javna usluga i javno dobro pod zaštitom države. Stoga je važno objasniti na koji način pravo na vodu i ljudska prava općenito mogu utjecati na vodno zakonodavstvo, a time i na ukupno zdravlje populacije. Mora postojati razlika između „potrebe“ za vodom i „želje“ za vodom, tj. potrebe za vodom treba osigurati bez sagledavanja vode kao robe, dok sve ostale želje koje nadilaze potrebe trebaju imati cijenu (Meier i sur., 2013; Ibrahim, 2022).

4.1. Konstitucionalizacija i javno dostupna voda za ljudsku potrošnju

Sve više država, svjesnih važnosti vode i potaknutih sve većim nestašicama vode te problemima opskrbe i sanitarne odvodnje, odlučilo je posljednjih godina pokrenuti i realizirati ustavnu zaštitu prava na vodu za ljudsku potrošnju. To uključuje brojne afričke države, poput Južnoafričke Republike, Etiopije, Kenije, Konga i Nigera te države u Europskoj uniji, poput Slovenije, Italije i Belgije. U Južnoj Americi su Ekvador, Bolivija i Urugvaj također zaštitile ljudsko pravo na vodu na ustavnoj razini zbog posljedica privatizacije vodnih usluga. Slovenija je bila prva država u EU koja je ljudsko pravo na vodu konstitucionalizirala 17. studenoga 2016. kad je Državni zbor Republike Slovenije prihvatio dopunu Ustava Republike Slovenije odredbom o ljudskom pravu na vodu koje proizlazi iz ljudskog prava na život i dostojanstvo te prava na zdravlje i najviši životni standard. Dopunom Ustava, Republika Slovenija je definirala da svi građani Slovenije imaju pravo na vodu za piće, a opskrba vodom za ljudsku potrošnju se mora provoditi na neprofitnoj osnovi u obliku javne usluge koju nudi država, odnosno lokalna samouprava (Sarvan, 2019). Iako pravo na vodu za ljudsku potrošnju još nije ustavna kategorija, u Kraljevini Belgiji država je osigurala da svi građani imaju pravo na 15 m³ besplatne vode za ljudsku potrošnju godišnje. Republika Irska je otišla korak dalje te je osigurala potpuno besplatnu vodu za ljudsku potrošnju za sve građane ukoliko ne prekorače limit od 213 m³ godišnje po kućanstvu (Lane, 2023). Brojne države u Europi također nastoje osigurati besplatni pristup vodi za ljudsku potrošnju na javnim površinama te u javnim ustanovama putem slavina, fontana ili punionica vode. U Ujedinjenom Kraljevstvu, Francuskoj i Španjolskoj svi ugostiteljski objekti obvezni su osigurati besplatnu vodu za ljudsku potrošnju. Brojne obrazovne, zdravstvene i druge javne ustanove putem slavina ili fontana pružaju besplatnu vodu za ljudsku potrošnju dostupnu svima. U Hrvatskoj, po dosadašnjem saznanju, ni u jednoj školi, knjižnici, bolnici ili drugoj javnoj ustanovi

ne postoji osiguran besplatan pristup vodi za ljudsku potrošnju. Problem je što među ljudima postoji uvriježeno mišljenje da je bilo koja voda iz slavine (npr. u sanitarnom čvoru) pogodna za ljudsku potrošnju. Zbog toga nema nikakvog pritiska na državu od strane stanovništva da se osigura opskrba vodom za ljudsku potrošnju na javnim mjestima.

Veliki gradovi diljem Europe nastoje vodu za ljudsku potrošnju učiniti dostupnom na javnim površinama. Ljubljana tako ima više od 40 lokacija gdje je dostupna pitka voda, dok Beč raspolaže s 1500 javnih fontana s pitkom vodom u parkovima, na dječjim i sportskim igralištima, tržnicama i stanicama javnog prijevoza (Felber, 2022 i 2024). S druge strane, u Zagrebu postoji 70 javnih slavina, ali većina nije u funkciji ili su u jako lošem stanju i neupotrebljive. Međutim, unazad nekoliko godina, građanska platforma „1 posto za grad“ pokrenula je inicijativu da se na brojne zagrebačke trgove vrate javne slavine i fontane s pitkom vodom kakve su postojale nekada (Ivković Šimičić, 2021; Tomšić, 2023). Pružanjem besplatne vode za ljudsku potrošnju na javnim površinama i ustanovama ne usklađuje se samo s europskom legislativom, već se i aktivno sudjeluje u borbi protiv klimatskih promjena jer se uvelike smanjuje količina plastičnog otpada, a smanjena uporaba plastičnih boca značila bi i veliku financijsku uštedu za građane. Besplatna i javno dostupna pitka voda ne predstavlja samo komunalni, već i javnozdravstveni i civilizacijski standard svakog društva.

4.2. Korak dalje: voda kao ljudsko pravo u Ustavu RH?

U sadašnjem Ustavu Republike Hrvatske ljudsko pravo na vodu nije uvršteno na popis s ostalim ljudskim pravima. Međutim, puno elemenata normativnog sadržaja ljudskog prava na vodu već je prisutno u zakonodavstvu RH, uključujući Zakon o vodama (NN 66/19, 84/21, 47/23) te Zakon o vodnim uslugama (NN 66/19).

Primjerice, članak 6. Zakona o vodama navodi kako „Voda nije komercijalni proizvod kao neki drugi proizvodi, nego je naslijeđe koje treba čuvati, štititi i mudro i racionalno koristiti.“ Nadalje, prema članku 8. istog Zakona, „Vode su opće dobro i imaju osobitu zaštitu Republike Hrvatske“, a „Vode u tijelima površinskih i podzemnih voda ne mogu biti objektom prava vlastništva i drugih stvarnih prava.“ Sukladno tome, članak 4. Zakona o vodnim uslugama ističe da su „Vodne usluge djelatnost od općeg interesa i obavljaju se kao javna služba.“ Konačno, prema člancima 87. i 88. Zakona o vodama „Svakome je dopušteno korištenje voda za osobne potrebe, na način i u količinama koje ne isključuju druge od jednakog korištenja voda.“

Prema tome, uvođenje ljudskog prava na vodu u Ustav Republike Hrvatske bio bi logičan sljedeći korak. Štoviše, u RH ljudsko pravo na vodu može se izvesti iz pojedinih ljudskih prava koja jesu zajamčena Ustavom, uključujući pravo na život i ostvarenje života u dostojanstvu te prava na zdrav život i zdrav okoliš, s obzirom na to da voda za piće i sanitarnu odvodnju zasigurno jest osnovna životna potreba i preduvjet kako bi se ostvario zdrav i dostojanstven život. Shodno tome, Sarvan (2019) je predložila konstitucionalizaciju ljudskog prava na vodu u Ustav Republike Hrvatske dopunom novim člankom 70.a nakon odredbe članka 70. u kojem stoji:

- „(1) Svatko ima pravo na zdrav život.
- (2) Država osigurava uvjete za zdrav okoliš.
- (3) Svatko je dužan, u sklopu svojih ovlasti i djelatnosti, osobitu skrb posvećivati zaštiti zdravlja ljudi, prirode i ljudskog okoliša.“

Novi bi članak 70.a prema prijedlogu glasio:

- „(1) Svatko ima pravo na vodu za piće i sanitarne potrebe.
- (2) Djelatnost opskrbe vodom za piće i sanitarne potrebe obavljaaju javni isporučitelji.
- (3) Djelatnost opskrbe vodom za piće i sanitarne potrebe uređuju se zakonom.“

Ovdje treba spomenuti koliko je zapravo poželjno provoditi ustavne promjene. Kao najvišem pravnom dokumentu u državi, Ustavu je potrebno osigurati stabilnost i trajnost, ali istovremeno mora biti prilagodljiv promjenama. U određenim slučajevima, ustavne promjene su poželjne i nužne kao način prilagodbe novim okolnostima. Promjene Ustava omogućuju njegovu prilagodbu promjenama u društvu i okolini tj. omogućuju da ostane relevantan i učinkovit u novim okolnostima (Gardašević i Zlatić, 2021). S obzirom na nove okolnosti izazvane klimatskim promjenama i ljudskim djelovanjem (kao što je opisano u Poglavlju 3.), a koje ugrožavaju dostupnost i kvalitetu vode za ljudsku potrošnju te prijete ostvarivanju osnovnih životnih potreba i zdravlju populacije, promjena Ustava zbog uvođenja prava na vodu za ljudsku potrošnju u Ustav je opravdan korak. Također, članak 6., stavak 1. Zakona o vodama (NN 66/19, 84/21, 47/23) navodi kako se „Upravljanje vodama prilagođava globalnim klimatskim promjenama.“ Na taj način bi se voda za ljudsku potrošnju trajno zaštitila kao javno dobro i jedan od glavnih resursa za život sadašnje i budućih generacija.

Međutim, ustavne promjene ne smiju biti prečeste i moraju se odvijati u smjeru koji će osigurati njegovu stabilnost te očuvati osnovne principe i vrijednosti (Gardašević i Zlatić, 2021). Kada bi svaka društvena promjena ili potreba rezultirala ustavnom promjenom, došlo bi do smanjenja njegove stabilnosti i ugroze osnovnih ideja i principa. Uvođenje ustavne promjene radi uvođenja ljudskog prava na vodu u nekim zemljama bi moglo biti suvišno ako već postoje zakoni i propisi kojima su prava na vodu učinkovito zaštićena. Također, ustavna promjena je složen i dugotrajan proces pa bi se pitanje ljudskog prava na vodu moglo brže riješiti kroz zakonodavne mjere. Dakle, važno je procijeniti je li postojeći zakonodavni okvir dovoljan za rješavanje pitanja zaštite ljudskog prava na vodu ili je doista nužna ustavna promjena.

Kao što je prethodno navedeno, zakonodavni okvir u Hrvatskoj predstavlja dobar temelj za zaštitu voda i ljudskog prava na vodu. Konstitucionalizacija ljudskog prava na vodu za ljudsku potrošnju značila bi trajno jamstvo njene dostupnosti za sve građane po načelu jednakosti kao temeljne društvene vrijednosti (Sarvan, 2019). To bi dovelo do prevencije diskriminacije jer ni jednoj društvenoj skupini ne bi smjela biti uskraćena opskrba vodom za ljudsku potrošnju ako si ljudi ne mogu priuštiti plaćanje računa za vodne usluge. Ustavnom zaštitom pravo na vodu za ljudsku potrošnju postalo bi pravno-obvezujuće te bi građani mogli pravnim putem zahtijevati ostvarenje ovoga prava, ukoliko bi im se uskratila opskrba vodom za ljudsku potrošnju. Nadalje, osiguravanjem da djelatnost opskrbe vodom za ljudsku potrošnju obavljaaju isključivo javni isporučitelji

telji, ujednačile bi se cijene vodnih usluga na razini cijele države. Time bi se zajamčila ekonomska dostupnost vode za sve građane s obzirom na to da cijene vodnih usluga ne smiju biti prepreka za ostvarenje drugih ljudskih prava poput prava na zdravlje, hranu, život i sl. Također bi se osigurao bolji životni standard za sve građane jer bi se smanjio rizik od bolesti zbog korištenja zdravstveno neispravne vode za ljudsku potrošnju s lokalnih vodovoda. Ustavnom zaštitom ljudskog prava na vodu za ljudsku potrošnju, ono postaje temeljno ljudsko pravo te kao takvo postaje prioritet za vladine politike i raspodjelu resursa. To mora dovesti do razvoja snažnijih strategija upravljanja vodama, poboljšanja infrastrukture i boljeg održavanja vodnih resursa. Također mora dovesti do bolje zaštite prirodnih izvora vode, promicanja održivosti, osiguranja standarda javnog zdravlja te poboljšanja sveukupne kvalitete života za sve građane.

5. DIREKTIVA 2020/2184 – IMPLEMENTACIJA U ZAKONODAVSTVO RH

Na području Europe 92% stanovništva ima pristup vodnim i sanitarnim uslugama. Međutim, 16 milijuna ljudi i dalje nema osiguran pristup vodnim, a 29 milijuna sanitarnim uslugama (WHO, 2022a). U Hrvatskoj je u 2021. godini bilo registrirano 128 javnih vodovoda, pri čemu je 87% stanovništva imalo pristup vodoopskrbnim sustavima, dok je mogućnost priključenja na neki oblik vodoopskrbe imalo 93% stanovništva. Također su utvrđena 204 lokalna vodovoda koja su opskrbljivala 1,3 % stanovništva te 54 zone individualne vodoopskrbe koje uključuju bunare, cisterne i sl. (Hrvatske vode, 2021; HZJZ, 2023). Manja stvarna priključenost stanovništva na javnu vodoopskrbu u odnosu na mogućnost priključenja se može objasniti na nekoliko načina. Prvi razlog što dio stanovništva nije priključen na sustav javne vodoopskrbe je geografski položaj Hrvatske, tj. nepristupačnost brojnih područja gdje nije moguće uspostaviti sustav vodoopskrbe. Drugi razlog je što se dio stanovništva ne želi priključiti na javnu vodoopskrbu koja isporučuje zdravstveno ispravnu vodu za ljudsku potrošnju jer se u lokalnim vodovodima voda i usluga vodoopskrbe ne naplaćuju ili se naplaćuju po simboličnim cijenama. Radi usklađenja s europskom Direktivom 2020/2184 i uspostavljanja nadzora nad kvalitetom isporučene vode i sanitarnom sigurnosti korisnika te nadzora nad naplatom korištenja vodnih resursa, propisana je obveza priključenja lokalnih vodovoda na javne vodovode (članak 10., stavak 5., Zakon o vodnim uslugama, NN 66/2019; Hrvatske vode, 2021). Iako su novi priključci za vodu bili sufinancirani europskim sredstvima, i dalje je postojao otpor stanovništva prema korištenju vode za ljudsku potrošnju javnih isporučitelja zbog porasta cijene vode koja se u sustavu javne vodoopskrbe naplaćuje kao cijena usluge vodoopskrbe i cijena potrošnje po m³ vode. Hrvatskim zakonodavstvom je propisana i tzv. socijalna cijena vode koja iznosi 60% ekonomske cijene. Pravo na tu cijenu ima socijalno ugroženo stanovništvo pri čemu ostatak cijene plaćaju lokalna samouprava te javni isporučitelj vodnih usluga. To je ujedno indirektni pokazatelj socio-ekonomskog stanja društva gdje je određenom dijelu populacije uslijed siromaštva i nemogućnosti plaćanja usluga vodoopskrbe, voda

za ljudsku potrošnju i dalje nedostupna. Nadalje, u Hrvatskoj tradicionalno vrijedi mišljenje kako je izvorska voda koja nije obrađena ni na koji način puno zdravija od vode koju isporučuje javna vodoopskrba, što nije istina. Javni isporučitelji su obvezni obraditi vodu za ljudsku potrošnju postupcima koji će osigurati njenu zdravstvenu ispravnost. S druge strane, najveći rizik za javno zdravstvo predstavljaju upravo lokalni vodovodi jer vodu isporučuju bez ikakve obrade, a često i bez dezinfekcije. Lokalni vodovodi su definirani kao „građevine za vodoopskrbu od izvorišta ili drugog vodozahvata do mjesta priključenja krajnjeg korisnika ili do javne slavine, osim komunalnih vodnih građevina, internih vodovodnih sustava i individualnih sustava vodoopskrbe, izgradnju kojih su izravno financirale fizičke osobe i iznimno i pravne osobe, a radi osiguranja vode u svrhu ljudske potrošnje za jedno naselje, više naselja ili dio naselja“ (članak 3., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23). Rezultati Izvješća HZJZ-a o zdravstvenoj ispravnosti vode za ljudsku potrošnju za 2022. godinu, pokazuju da je od 487 analiziranih uzoraka koji su uzorkovani u lokalnim vodovodima, njih čak 46,6% tj. 227 bilo zdravstveno neispravno. Glavni razlog neispravnosti 42,9% uzoraka vode u mreži lokalnih vodovoda je bilo mikrobiološko onečišćenje, dok je 11,7% uzoraka bilo kemijski neispravno (HZJZ, 2023). Bez obzira na to, voda iz javnih vodoopskrbnih sustava se češće percipira kao opasna i izvorom rizika za zdravlje što su iskoristile brojne marketinške agencije koje vodu za ljudsku potrošnju punjenu u plastične boce reklamiraju kao „prirodnu“ i „izvorsku“, a zapravo je i tu vodu prije punjenja potrebno obraditi kako bi bila zdravstveno ispravna. Implementacijom Direktive 2020/2184 veliki naglasak je stavljen na osiguranje pristupa vodi namijenjenoj za ljudsku potrošnju svim građanima, pri čemu je pozornost potrebno posvetiti ranjivim i marginaliziranim skupinama. U Hrvatskoj su definirane geografski ranjive skupine u koje se ubraja stanovništvo udaljenih otoka, brdsko-planinskih i ruralnih područja kojima je otežan ili onemogućen pristup vodi za ljudsku potrošnju (članak 71a., Zakon o vodama, NN 66/19, 84/21, 47/23). Ranjive skupine često su izložene većem riziku od bolesti povezanih s onečišćenom vodom, što ugrožava njihovo zdravlje i život. Ovim skupinama je stoga potrebno osigurati pristup vodi za ljudsku potrošnju kroz sustav javne vodoopskrbe po subvencioniranim cijenama, autocisternom, vodonošcem, na javnim slavinama u sustavu javne vodoopskrbe te na javnom zdencu, crpki i sličnim građevinama. Osiguravanjem pristupa vodi smanjuju se društvene nejednakosti, jača socijalna pravda i zaštita najugroženijih članova društva. Europski parlament i Vijeće odlučili su uvesti promjene na popisu parametara kvalitete vode za ljudsku potrošnju i njihovih vrijednosti uslijed preispitivanja popisa od strane WHO-a (*engl.* World Health Organisation – WHO), prema kojima je u skladu s najnovijim znanstvenim spoznajama, u razdoblju od donošenja prošle Direktive o kvaliteti vode za ljudsku potrošnju 98/83/EZ do danas, došlo do promjene u vrsti i količini tvari koje se nalaze u vodi. Stoga je došlo do revizije parametara kvalitete vode namijenjene za ljudsku potrošnju koji uključuju parametre zdravstvene ispravnosti (mikrobiološki i kemijski), indikatorske parametre te parametre ispravnosti kućne vodoopskrbne mreže, što je u Hrvatskoj regulirano nizom zakonskih akata (Uredba o standardu kakvoće voda, NN 96/19, 20/23; Pravilnik o parametrima sukladnosti, metodama analiza i mo-

nitorinzima vode namijenjene za ljudsku potrošnju, NN 64/23). Također je utvrđena prisutnost sve većih koncentracija novih spojeva u vodi za ljudsku potrošnju uključujući mikroplastiku, farmaceutske proizvode (antibiotici, analgetici, antidepresivi, hormoni i sl.) i endokrino disruptivne spojeve kao što su nonilfenol i beta-estradiol (Direktiva 2020/2184; članak 49., stavak 2., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23). Ovi spojevi imaju potencijalno štetne učinke na zdravlje, ali nema dovoljno podataka koji bi omogućili postavljanje dozvoljenih vrijednosti u vodi. Praćenjem njihovih koncentracija u vodi omogućuje se prikupljanje znanstvenih podataka, ali i procjena rizika i poduzimanje preventivnih mjera kako bi se osigurala kvaliteta vode za ljudsku potrošnju i zaštitilo zdravlje potrošača.

Implementacijom Direktive 2020/2184 uveden je pristup za sigurnost vode temeljen na procjeni rizika. On obuhvaća cijeli lanac vodoopskrbe od područja sliva, zahvaćanja, obrade, skladištenja i distribucije do točke usklađenosti, a njime bi se trebali utvrditi i nadzirati relevantni pokazatelji tj. rizici koji bi mogli uzrokovati pogoršanje kvalitete vode za ljudsku potrošnju, a time ugroziti zdravlje ljudi (članak 100.a, Zakon o vodama, NN 66/19, 84/21, 47/23). Zakonski je propisan veći nadzor parametara *Legionella* i olovo u prioritetnim objektima gdje postoje specifični rizici za kvalitetu vode i zdravlje ljudi, a radi se o objektima gdje se okuplja veći broj ljudi poput obrazovnih i zdravstvenih ustanova, kaznionica, domova za starije i nemoćne i sl. (članak 46., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23). *Legionella* se prenosi toplovodnim sustavima, udisanjem vodenog aerosola, što je čini rizikom za onečišćenje pitke vode u kućnoj vodoopskrbnoj mreži. Od svih patogenih organizama prisutnih u vodi, *Legionella* čini najveći javnozdravstveni problem povezan s onečišćenom vodom, posebno u prioritetnim objektima pri čemu su najugroženije skupine starije te imunokomprimirane osobe kod kojih smrtnost iznosi i do 80% (Springston i Yocavitch, 2016; WHO, 2022b). Slučaj epidemije u Poljskoj u kolovozu 2023. godine, kada je zabilježeno 166 slučajeva legioneloze, uključujući 23 smrtna ishoda, pokazuje da *Legionella* predstavlja veliki javnozdravstveni problem i u razvijenim zemljama (WHO, 2023b). Prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u 2022. godini evidentirano je 48 oboljelih i četiri preminule osobe, a u 2023. godini 65 oboljelih i četiri preminule osobe. U vrijeme pisanja ovog rada, u Hrvatskoj je šest osoba zaraženo, a tri su osobe preminule zbog zaraze *Legionellom* u bolnici kao posljedica prisutnosti bakterije u toplovodnim cijevima (Krnić I, 2024). Kao još jedan javnozdravstveni problem, WHO (2022c) navodi izloženost olovu, pri čemu je gotovo milijun smrtnih slučajeva zbog izloženosti kemijskim kontaminantima u 2019. godini bilo posljedica izloženosti olovu. Glavni izvor onečišćenja vode za ljudsku potrošnju olovom jesu olovne cijevi, lemovi i priključci, PVC cijevi s olovnim stabilizatorima te pocinčane čelične cijevi. Negativan utjecaj olova na neurološki, kardiovaskularni, reproduktivni, endokrini, bubrežni i imunološki sustav zabilježen je već kod koncentracija 0,05-0,1 $\mu\text{mol/l}$, s tim da se olovo ne izlučuje, već dolazi do njegove akumulacije u organizmu (Levallois i sur., 2018). Stoga je prihvaćena preporuka WHO-a o maksimalno dozvoljenoj koncentraciji (MDK) olova u vodi za piće od 10 $\mu\text{g/l}$, a prema novoj Direktivi, od 12. siječnja 2036. nova MDK vrijednost

će biti 5µg/l. Prema rezultatima službenih analiza Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, u 2022. godini tri od ukupno 682 uzorka sadržavala su veću koncentraciju olova od dozvoljene. Novom Direktivom također su propisani minimalni higijenski zahtjevi za materijale koji dolaze u dodir s vodom za ljudsku potrošnju zbog mogućnosti migracije štetnih tvari, omogućavanja rasta mikroorganizama ili utjecaja na boju, miris i okus vode. To uključuje instalacije za zahvaćanje, obradu, skladištenje i distribuciju vode, a preporuka je u budućnosti zamijeniti dijelove od olova u infrastrukturi vodoopskrbnih mreža (članak 12., Direktiva 2020/2184; članak 37.–39., Zakon o vodi za ljudsku potrošnju, NN 30/23). Iako se smatra da se tehnološkim napretkom i zamjenom starih cijevi riješio problem olova u vodi za ljudsku potrošnju, opasnost i dalje postoji. Krajem 2023. godine u stambenoj zgradi u Zagrebu voda je nekoliko mjeseci bila zdravstveno neispravna za ljudsku potrošnju zbog visokih koncentracija olova kao posljedica neodržavanja internih instalacija (Petrić I, 2024). Dakle, važno je uvesti i provoditi procjenu rizika kako bi se potencijalne opasnosti prepoznale prije nego što dođe do kontaminacije ili ugrožavanja kvalitete vode. Potrebno je provoditi analizu vode za ljudsku potrošnju, pratiti koncentraciju opasnih tvari te poduzimati preventivne mjere. Time se osigurava kvaliteta i sigurnost vode za ljudsku potrošnju te zaštita zdravlja svih potrošača.

6. ZAKLJUČAK

Ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju potrebno je zaštititi kroz zakonodavstvo radi očuvanja zdravlja stanovništva, osiguranja pristupa čistoj vodi i održiv razvoj zajednica. Zakonodavstvo omogućuje regulaciju korištenja, sprječavanje zagađenja i očuvanje kvalitete vodnih resursa te ih štiti od prekomjerne eksploatacije i privatizacije. U kontekstu klimatskih promjena i sve većeg pritiska na vodne resurse, zakonodavna zaštita osigurava dugoročnu dostupnost vodnih resursa za sadašnje i buduće generacije. Iako ljudsko pravo na vodu za ljudsku potrošnju u Hrvatskoj nije zaštićeno Ustavom, brojni elementi normativnog sadržaja prava na vodu prisutni su u zakonodavstvu RH nakon usklađivanja s europskim zakonodavstvom i zahtjevima Direktive 2020/2184. Ovo pruža dobru osnovu koja bi omogućila provođenje konstitucionalizacije ljudskog prava na vodu u Hrvatskoj. Konstitucionalizacija bi osigurala njenu pravnu zaštitu, dala prioritet bitnim politikama, promicala pravednost, štitila javno zdravlje, podupirala održivost okoliša, uskladila nacionalne s međunarodnim normama i potaknula ekonomsku stabilnost.

U budućnosti bi bilo korisno provesti istraživanja o učinkovitosti provedbe zakonodavnog okvira vezanog uz zaštitu voda nakon usklađivanja sa zahtjevima Direktive 2020/2184. Također, prije procesa konstitucionalizacije ljudskog prava na vodu, trebalo bi provesti stručnu procjenu je li postojeći zakonodavni okvir u RH dovoljan za rješavanje pitanja zaštite ljudskog prava na vodu.

LITERATURA

- Altaras Penda, I. (2021). Water Share Trading: Business Risk or Social Hazard Inauguration? *Acta Economica Et Turistica*, 7, 1–138.
- Ančić, B., Cik, T., Jaklin, K., Kuhar, M. (2024). Izazovi prilagodbe na posljedice klimatskih promjena – urbano-lokalna perspektiva iz četiri hrvatska grada. *Socijalna Ekologija*, 33(1), 3–31.
- Benöhr, I. (2022). The Right to Water and Sustainable Consumption in EU Law. *Journal of Consumer Policy*, 46, 53–77.
- Bisselink, B., Bernhard, J., Gelati, E., Adamovic, M., Guenther, S., Mentaschi, L., Feyen, L., de Roo, A. (2020). *Climate Change and Europe's Water Resources*. Publications Office of the European Union, <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC118586> (4. 5. 2024.)
- Direktiva (EU) 2020/2184 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. prosinca 2020. o kvaliteti vode namijenjene za ljudsku potrošnju (preinaka). *Službeni list Europske Unije*, L 435/1 <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32020L2184> (20. 2. 2024.)
- European Environment Agency (2018). Uporaba vode u Europi – količina i kvaliteta suočavaju se s velikim izazovima. <https://www.eea.europa.eu/hr/signals/eea-signali-2018-voda-je-zivot/clanci/uporaba-vode-u-europi-2013> (4. 5. 2024.)
- Fantini, E. (2019): An Introduction to the Human Right to Water: Law, Politics, and Beyond. *Wires Water*, 7(2), 1–8.
- Felber, S. (2022, 22. ožujak). Ljubljana na Svjetski dan voda poručuje: „Pijmo vodu iz slavine!“ *Ekovjesnik*. <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/4956/ljubljana-na-svjetski-dan-voda-porucuje-pijmo-vodu-iz-slavine> (18. 6. 2024.)
- Felber, S. (2024, 7. travanj). Ni ovog ljeta nitko u Beču neće biti žedan: Wiener Wasser pušta u rad 1500 fontana! *Ekovjesnik*. <https://www.ekovjesnik.hr/clanak/7228/ni> (18. 6. 2024.)
- Gardašević, Đ. i Zlatić, V. (2021). Stabilnost i trajnost ustava u redovnim i izvanrednim okolnostima. *Zagrebačka pravna revija*, 10(3), 199–226.
- Hrvatske vode (2021): *Višegodišnji program gradnje komunalnih vodnih građevina za razdoblje do 2030. godine*. <https://www.voda.hr/hr/visegodisnji-programi-gradnje> (9. 3. 2024.)
- HZJZ (2023). *Izvještaj o zdravstvenoj ispravnosti vode za ljudsku potrošnju u Republici Hrvatskoj za 2022. godinu*. HZJZ – Hrvatski zavod za javno zdravstvo. (7. 3. 2024.)
- Ibrahim, I. A. (2022). Water As a Human Right, Water As a Commodity: Can SDG6 Be a Compromise? *The International Journal of Human Rights*, 26(3), 469–493.
- Ivković Šimičić, H. (2021, 22. srpanj). Javnih je pumpi premalo, a neke i ne rade: Popravite one u centru, a ima suhih i u Dubravi, Sigetu... *Večernji list*. <https://www.vecernji.hr/zagreb/javnih-je-pumpi-premalo-a-neke-i-ne-rade-popravite-one-u-centru-a-ima-suhih-i-u-dubravi-sigetu-1509825> (18. 6. 2024.)
- Kilič, Z. (2020). The Importance of Water and Conscious Use of Water. *International Journal of Hydrology*, 4(5), 239–241.

- Krnić, I. (2024, 18. lipanj). Šestero zaraženih legionelom na Rebru, tri osobe umrle, Beroš za Jutarnji: 'To se događa 6 tjedana, a bolnica me nije obavijestila.' *Jutarnji list*. <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/sestero-zarazenih-legionelom-na-rebru-tri-osobe-umrle-beros-za-jutarnji-to-se-dogada-6-tjedana-a-bolnica-me-nije-obavijestila-15472837> (18. 6. 2024)
- Lane, M. (bez. dat.). When Do Irish Water Charges Start? *Switcher*. <https://switcher.ie/guides/water-bills-what-charges-will-you-have-to-pay/> (18. 6. 2024.)
- Levallois, P., Barn, P., Valcke, M., Gauvin D. i Kosatsky T. (2018). Public Health Consequences of Lead in Drinking Water. *Current Environmental Health Reports*, 5, 255–262.
- Meier, B. M., Kayser, G. L., Amjad, U. Q., Bartram, J. (2013). Implementing an Evolving Human Right Through Water and Sanitation Policy. *Water Policy*, 15(1), 116–133.
- Petrić, I. (2024, 3. siječanj). Zagrebački holding o vodi punoj olova u zgradi: Odgovorni su suvlasnici. *Index*. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/zagrebacki-holding-o-vodi-punoj-olova-u-zgradi-odgovorni-su-suvlasnici/2525807.aspx> (18. 6. 2024.)
- Pravilnik o parametrima sukladnosti, metodama analiza i monitorinzima vode namijenjene za ljudsku potrošnju (2023.). *Narodne novine*, 64/23.
- Sarvan, D. (2019). Prijedlog konstitucionalizacije ljudskog prava na vodu u Republici Hrvatskoj: Stručni prikaz. *Hrvatske vode*, 27(109), 255–261.
- Springston, J. P. i Yocavitch, L. (2016). Existence and Control of Legionella Bacteria in Building Water Systems: A Review. *Journal of Occupational and Environmental Hygiene*, 14(2), 124–134.
- Swatuk, L. A. i Cash, C. (ur.) (2017.) *Water, Energy, Food and People Across The Global South: 'The Nexus' in an Era of Climate Change*. Springer International Publishing.
- Tomšić, A. (2023, 8. studeni). Ideja novih slavina u Zagrebu s besplatnom pitkom vodom. *HRT*. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/ideja-novih-cesmi-u-zagrebu-11132578> (18. 6. 2024.)
- Ujević Bošnjak, M., Bućan, Ž., Capak, K., Jeličić, P. (2019). Stručni prikaz: Mogući utjecaji klimatskih promjena na kvalitetu vode za ljudsku potrošnju. *Hrvatske vode*, 27(110), 355–360.
- United Nations (2010). *The Human Right to Water and Sanitation*: Resolution Adopted by the General Assembly. <https://digitallibrary.un.org/record/687002>. (10. 3. 2024.)
- Uredba o standardu kakvoće voda (2023). *Narodne novine*, 96/19, 20/23.
- Ustav Republike Hrvatske (2010). *Narodne novine*, 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010.
- Zakon o vodi za ljudsku potrošnju (2023). *Narodne novine*, 30/23.
- Zakon o vodama (2023). *Narodne novine*, 66/19, 84/21, 47/23.
- Zakon o vodnim uslugama (2019). *Narodne novine*, 66/2019.
- World Health Organization (2022a). *Water and Sanitation* [Fact Sheet]. <https://www.who.int/europe/news-room/fact-sheets/item/water-and-sanitation>. (18. 4. 2024.)

- World Health Organization (2022b). *Legionellosis*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/legionellosis>. (7. 3. 2024.)
- World Health Organization (2022c). *Lead in Drinking Water: Health Risks, Monitoring and Corrective Actions* [Technical brief]. <https://www.who.int/publications/i/item/9789240020863> (7. 3. 2024.)
- World Health Organization (2023a). *Drinking Water* [Fact Sheet]. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/drinking-water>(18. 4. 2024.)
- World Health Organization (2023b). *Disease Outbreak News: Legionellosis in Poland*. <https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/2023-DON487>. (7. 3. 2024.)

FROM RIGHT TO LAW - IMPLEMENTING THE RIGHT TO WATER AS A FUNDAMENTAL HUMAN RIGHT THROUGH WATER LEGISLATION

Sofija Iveković, Damir Andabaka i Ksenija Vitale

Abstract

Water is a unique natural resource that is essential for human survival and economic activities. It is therefore necessary to protect it and implement effective legislation. Directive 2020/2184 aims to protect human health from the harmful effects of pollution of water intended for human consumption by ensuring its health and cleanliness, and to improve access to water intended for human consumption. Therefore, this paper discusses the protection of the human right to water at the international and national level and the potential constitutionalization of the same in the Republic of Croatia. It also provides an overview of the changes that Croatia had to make in national legislation due to the adoption of Directive 2020/2184. The constitutionalization of the human right to water ensures its legal protection, promotes justice, protects public health, supports environmental sustainability, harmonizes national and international norms and promotes economic stability. The implementation of Directive 2020/2184 into national legislation is not only a legal obligation for EU Member States, but also an important step towards improving public health, environmental protection, transparency and the sustainable management of water resources.

Keywords: constitutionalization, water security, human right to water, public health, availability of water for human consumption

VOM RECHT ZUM GESETZ - UMSETZUNG DES RECHTS AUF WASSER ALS GRUNDLEGENDES MENSCHENRECHT DURCH DIE WASSERGESETZGEBUNG

Sofija Iveković, Damir Andabaka i Ksenija Vitale

Zusammenfassung

Wasser ist eine einzigartige natürliche Ressource, die für das Überleben der Menschen und ihre wirtschaftlichen Aktivitäten unerlässlich ist. Daher ist es notwendig, sie zu schützen und wirksame Rechtsvorschriften umzusetzen. Die Richtlinie 2020/2184 zielt darauf ab, die menschliche Gesundheit vor den schädlichen Auswirkungen der Verschmutzung von Wasser für den menschlichen Gebrauch zu schützen, indem die Gesundheit und Sauberkeit des Wassers gewährleistet wird, und den Zugang zu Wasser für den menschlichen Gebrauch zu verbessern. Daher wird in diesem Artikel der Schutz des Menschenrechts auf Wasser auf internationaler und nationaler Ebene sowie die mögliche Konstitutionalisierung desselben in der Republik Kroatien diskutiert. Außerdem wird ein Überblick über die Änderungen gegeben, die Kroatien aufgrund der Verabschiedung der Richtlinie 2020/2184 in der nationalen Gesetzgebung vornehmen musste. Die Konstitutionalisierung des Menschenrechts auf Wasser gewährleistet dessen rechtlichen Schutz, fördert die Gerechtigkeit, schützt die öffentliche Gesundheit, unterstützt die ökologische Nachhaltigkeit, harmonisiert nationale und internationale Normen und fördert die wirtschaftliche Stabilität. Die Umsetzung der Richtlinie 2020/2184 in nationales Recht ist nicht nur eine rechtliche Verpflichtung für die EU-Mitgliedstaaten, sondern auch ein wichtiger Schritt zur Verbesserung der öffentlichen Gesundheit, des Umweltschutzes, der Transparenz und der nachhaltigen Bewirtschaftung der Wasserressourcen.

Schlüsselwörter: Konstitutionalisierung, Wassersicherheit, Menschenrecht auf Wasser, öffentliche Gesundheit, Verfügbarkeit von Wasser für den menschlichen Gebrauch